

قلمرو و موضوعات مردم‌نگاری

نویسنده: محمدصادق دقتی نجد

تهران؛ ۱۳۸۷

ناشر: مؤسسه فرهنگی، هنری میراث فردا، ۳۰۴ صفحه

بها: ۶۰۰۰۰ ریال

ژیلایا مشیری / کارشناس ارشد پژوهش‌شکده مردم‌شناسی

جلد اول کتاب قلمرو و موضوعات مردم‌نگاری با عنوان «مردم‌نگاری روستایی و ایلی» توسط محمد صادق دقتی نجد و نشر میراث فردا و با تیراژ ۲۰۰۰ نسخه در سال ۱۳۸۷ روانه‌ی بازار گردید. کتاب قلمرو و موضوعات مردم‌نگاری یکی از کتاب‌های خوب در حوزه‌ی مردم‌نگاری است که می‌تواند مورد استفاده‌ی دانشجویان مردم‌شناسی قرار گیرد. این کتاب در دو بخش تدوین یافته است. در بخش اول به مباحث نظری و تاریخچه‌ی مردم‌نگاری پرداخته می‌شود و بخش دوم، الگویی برای کار مردم‌نگاری ارائه می‌دهد.

بخش نخست در دو فصل تنظیم شده است که فصل نخست به شرح مردم‌نگاری و مونوگرافی می‌پردازد و نظریه‌های مردم‌شناسان و جامعه‌شناسان خارجی چون آندره لورگوران، کلود ریویر لوی اشتروس و مردم‌شناسان ایرانی چون دکتر روح‌الامینی، فکوهی و ... را مطرح می‌کند. در فصل دوم این بخش، نویسنده به نحوه‌ی شکل‌گیری و سیر تحول مردم‌شناسی در ایران می‌پردازد. نویسنده نخستین گام‌های مردم‌شناسی ایران را سال ۱۳۱۶ می‌داند. جمعی از علاقه‌مندان، چون محمدعلی فروغی، رشید یاسمی، سعید نفیسی و ... با برگزاری جلساتی تصمیم به تأسیس مرکزی با عنوان «مؤسسه مردم‌شناسی» یا همان «بنگاه علمی مردم‌شناسی» گرفتند؛ اما در سال ۱۳۳۷ دو جریان مهم در راستای فعالیت‌های مردم‌شناسی و علوم اجتماعی ایران به وقوع پیوست که سر منشأ تحولات بعدی مردم‌شناسی علمی در کشور گردید. این دو جریان عبارت بودند از: تأسیس «مرکز پژوهش‌های مردم‌شناسی و فرهنگ عامه» وزارت فرهنگ و هنر و تأسیس «مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی» دانشگاه تهران.

اصولاً حیات مردم‌شناسی علمی ایران را می‌توان به دو دوره‌ی متفاوت تقسیم کرد:

دوره‌ی اول (۱۳۳۷-۱۳۵۷)

دوره‌ی دوم (۱۳۷۰ به بعد)

این کتاب به بررسی سیر مردم‌شناسی در دهه‌های ۱۳۱۰ تا ۱۳۳۰ می‌پردازد و به مردم‌شناسان اولیه‌ی ایران چون صادق

هدایت، جلال آل احمد، صمد بهرنگی، صادق چوبک، محمود دولت آبادی، محمد حسین شهریار و ... اشاره می‌کند. سپس به دوره‌ی اول مردم شناسی در ایران می‌پردازد، که از سال ۱۳۳۷ در ایران آغاز می‌شود. مسئولیت انجام پژوهش‌های مردم شناسی را در این سال‌ها دو مرکز: اداره‌ی فرهنگ عامه‌ی وزارت فرهنگ و مؤسسه‌ی مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران بر عهده داشتند. نویسنده به شرح هر یک از این دو مؤسسه می‌پردازد و پژوهشگران این دو مرکز و کارهای تحقیقاتی این مؤسسات را بررسی می‌کند.

دوره‌ی دوم مردم شناسی در ایران از سال ۱۳۷۰ آغاز می‌شود. مرکز مردم شناسی ایران در اواخر دهه‌ی ۶۰م زیر نظر سازمان میراث فرهنگی قرار گرفت و به «پژوهشکده مردم شناسی» تغییر نام یافت. این پژوهشکده براساس اساسنامه‌ی مصوبه‌ی خود، وظیفه‌ی انجام مطالعات مردم شناسی در سراسر کشور را بر عهده دارد. بر این اساس طرحی با عنوان «مردم نگاری سرزمین» از سوی پژوهشکده‌ی مردم شناسی تهیه و برای تصویب به سازمان میراث فرهنگی کشور ارائه شد. براساس این طرح، طبق برنامه‌ریزی ۱۲ ساله از سال ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۲، باید در تمام مناطق ایران پژوهش‌های مردم نگاری انجام شود و اطلس مردم نگاری سرزمین ایران تهیه شود. پس از تصویب طرح، پژوهشکده‌ی مردم شناسی فعالیت‌های مقدماتی خود را آغاز کرد و در راستای اجرای طرح و اهداف کلی پژوهشکده و با کمک پژوهشگران جوان این طرح به انجام رسید. نویسنده به بررسی مراکز دیگری که کار مردم شناسی انجام می‌دهند، چون واحد فرهنگ مردم که زیر نظر تحقیقات صداوسیما جمهوری اسلامی فعالیت می‌کنند و انجمن انسان شناسی دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه تهران، اشاره می‌کند.

بخش دوم این کتاب به قلمرو مردم نگاری، حوزه‌ها و موضوعات آن می‌پردازد و سپس به طرح الگویی می‌پردازد که به عقیده‌ی نویسنده، این الگو ویژگی‌های عام جوامع سنتی ایران را مورد توجه قرار می‌دهد. به طور کلی، هر آن‌چه که موضوعات یک جامعه را به نوعی به زندگی و فرهنگ مردم آن جامعه مربوط می‌کند، در حوزه‌ی مطالعات مردم نگاری قرار می‌گیرد. الگوی کار ارائه شده در این اثر، توانایی و قابلیت لازم را برای مردم نگاری جوامع سنتی داراست که حتی از آن می‌توان در برخی موارد در مردم نگاری شهرهای سنتی نیز استفاده کرد. اما برای مردم نگاری شهری، به ویژه شهرهای مدرن و صنعتی، الگوی کار مردم نگاری متفاوتی نیاز است.

نویسنده معتقد است از آنجا که در این الگوی کاری منظور از مردم نگاری، توصیف پدیده‌های فرهنگی و بیان روابط علی آن‌هاست، لذا قلمرو مردم نگاری در حوزه‌های مختلف به گونه‌ای طراحی شده است که تا حدودی مانع از ورود پژوهشگر به عرصه‌ی تحلیل و دخالت دیدگاه‌های نظری وی می‌شود. اما اگر پژوهشگر بتواند اطلاعات مورد نیاز ارائه شده در این راهنمای مردم نگاری را برای هر یک از موضوعات به طور دقیق و کامل گردآوری کند، (چه در مردم نگاری‌های موردی و چه در مردم نگاری‌های کامل و جامع) اطلاعات به دست آمده، خواهند توانست در مرحله‌ی تحلیل از سوی مردم شناسان و یا خود پژوهشگر، بسیاری از روابط موجود میان موضوعات و شرایط جغرافیایی، شرایط اقتصادی، باورها و اعتقادات قومی و مذهبی، نظام اجتماعی و غیره را آشکار سازند و کار مردم شناسی را در عرصه‌ی شناخت هموار نمایند و از سوی دیگر تابلوی کاملی از فرهنگ جوامع مختلف را در برابر دید همگان قرار دهند و برای آیندگان ماندگار سازند. بخش دوم کتاب در ۱۶ فصل به شرح الگوی مردم نگاری که قسمت اصلی کتاب است، می‌پردازد و موضوعاتی چون موقعیت جغرافیایی و اقلیمی، نظام اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، خانواده و خویشاوندی، دین و مذهب، زبان و گویش، ادبیات، هنر، پوشاک، خوراک، مسکن، صنایع بومی، دانش بومی، آیین‌ها و مراسم، بازی‌ها و ورزش را مورد بررسی قرار می‌دهد. کتاب قلمرو و موضوعات مردم نگاری به دلیل عدم وجود منبع کافی در زمینه‌ی مردم نگاری برای دانشجویان مردم شناسی بسیار مفید می‌باشد.